

RAPORT DOTYCZĄCY UDZIAŁU SENIORÓW W ŻYCIU PUBLICZNYM WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Województwo:	lubelskie
Liczba mieszkańców:	2 151 895 osób
w tym osób starszych:	436 270 osób
w tym kobiet	263 723 kobiet

Charakterystyka społeczno-gospodarcza województwa lubelskiego, z uwzględnieniem środowisk osób starszych

Sytuacja osób starszych w województwie lubelskim została opisana w 2012 roku przez grupę osób reprezentujących różne środowiska związane z seniorami, powołaną z inicjatywy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie, uchwałą Nr LXIX/1318/2011 z dnia 11 października 2011 r. Zarządu Województwa Lubelskiego. Jest to Zespół ds. opracowania Wojewódzkiego Programu na Rzecz osób Starszych na lata 2012 – 2015. Do udziału w pracach zespołu zostali zaproszeni: przedstawiciele administracji rządowej, samorządowej, uczelni, organizacji pozarządowych osób starszych. W skład Zespołu weszło 18 osób a jego przewodniczącym został Pan Tomasz Pękalski – Członek Zarządu Województwa Lubelskiego. W Zespole znalazła się również autorka tego opracowania. Dane przedstawione poniżej pochodzą z Wojewódzkiego Programu na rzecz osób Starszych, udostępnione dzięki uprzejmości Pani Aleksandry Warmińskiej, Dyrektora Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie.

Ludność Polski na dzień 31 grudnia 2010 roku wynosiła 38 200 037 osób, w tym 7 511 141 osób tj. 20% to osoby w wieku 60 lat i więcej. W roku 2009 i 2008 odsetek osób powyżej 60 roku życia wynosił 19%. W województwie lubelskim na dzień 31 grudnia 2010 roku

zamieszkiwało ogółem 2 151 895 osób, w tym 436 270 osób starszych. Odsetek osób po 60 roku życia w województwie wynosił 20%, w roku 2009 również 20%, zaś w 2008 – 19%.

W Polsce wśród osób w wieku 60 lat i więcej większość stanowią kobiety, a ich udział w ogólnej liczbie osób starszych sukcesywnie rośnie wraz z wiekiem.

Analogicznie sytuacja przedstawia się w województwie lubelskim. Większość osób w wieku 60 lat i więcej stanowią kobiety - 60% wszystkich, przy czym widoczne jest, że wraz ze wzrostem wieku udział kobiet w poszczególnych przedziałach wiekowych sukcesywnie rośnie. W grupie najmłodszej (60-64 lat) stanowią 55%, natomiast w najstarszej 73% (wzrost o 18 punktów procentowych).

Tabela nr 1. Liczba osób w wieku 60 lat i więcej wg płci w województwie lubelskim.

wiek	ogółem	mężczyźni	odsetek mężczyzn	kobiety	odsetek kobiet
60-64	124 399	56 040	45%	68 359	55%
65-69	81 449	34 718	43%	46 731	57%
70-74	77 713	31 207	40%	46 506	60%
75-79	68 563	24 948	36%	43 615	64%
80-84	51 595	16 773	33%	34 822	67%
85 i więcej	32 551	8 861	27%	23 690	73%
ogółem	436 270	172 547	40%	263 723	60%

Zródło: Dane pochodzą z Wojewódzkiego Programu na rzecz osób starszych dla województwa lubelskiego oraz opracowanie własnego na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.12.2010).

W skali kraju większość osób w wieku 60 lat i więcej (stan na dzień 31.12.2010) stanowią mieszkańcy miast – 4 804 213, tj. 64% wszystkich. Natomiast, na wsiach zamieszkuje 2 706 928 osób, tj. 36%. W województwie lubelskim sytuacja przedstawia się inaczej – większość osób starszych zamieszkuje na wsi – 241 713 osób (55%), zaś w miastach o 46 156 osób mniej (194 557 osób, tj. 45%). Niewątpliwie wynika to z faktu, iż województwo lubelskie jest stosunkowo mało zurbanizowane. Zarówno wśród starszych mieszkańców miast, jak i wsi przeważają kobiety, przy czym w skali kraju w miastach stanowią 60%; na wsiach 59%, natomiast w województwie: w miastach – 61%; na wsiach – 60%.

Tabela nr 2. Liczba osób starszych wg wieku, płci i miejsca zamieszkania.

	ogółem	mężczyźni	kobiety
Polska	7 511 141	3 020 043	4 491 098
miasto	4 804 213	1 904 802	2 899 411
60-54	1 555 951	692 680	863 271
65-69	888 228	377 316	510 912
70-74	861 228	338 908	522 320
75-79	707 440	259 775	447 665
80-84	479 835	156 058	323 777
85 i więcej	311 531	80 065	231 466
wieś	2 706 928	1 115 241	1 591 687
60-54	770 626	373 828	396 798
65-69	467 243	208 985	258 258
70-74	495 598	205 667	289 931
75-79	438 080	163 107	274 973
80-84	326 387	105 704	220 683
85 i więcej	208 994	57 950	151 044
Województwo lubelskie	436 270	172 547	263 723
miasto	194 557	76 499	118 058
60-54	63 653	27 524	36 129
65-69	39 185	16 389	22 796
70-74	34 444	13 666	20 778
75-79	27 123	9 977	17 146
80-84	18 409	5 956	12 453
85 i więcej	11 743	2 987	8 756
wieś	241 713	96 048	145 665
60-54	60 746	28 516	32 230
65-69	42 264	18 329	23 935
70-74	43 269	17 541	25 728
75-79	41 440	14 971	26 469
80-84	33 186	10 817	22 369
85 i więcej	20 808	5 874	14 934

Źródło: Dane pochodzą z wojewódzkiego Programu na rzecz osób starszych dla województwa lubelskiego oraz opracowanie własnego na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.12.2010).

Odsetek osób w wieku 60 lat i więcej w województwie lubelskim jest zróżnicowany w poszczególnych powiatach. Średnią wojewódzką – 20% ogółu mieszkańców odnotowano w sześciu powiatach: białskim, włodawskim, biłgorajskim, chełmskim, lubartowskim oraz ryckim. Najwięcej osób starszych (odsetek osób w wieku 60 lat i więcej w ogólnej liczbie mieszkańców powiatu) zamieszkuje w powiecie krasnostawskim – 24% i puławskim – 23%. Natomiast, zdecydowanie najmniejszy w powiatach: łączyńskim – 15% i m. Biała Podlaska – 16%.

Tabela nr 3. Odsetek osób starszych w powiatach województwa lubelskiego.

Jednostka terytorialna	liczba mieszkańców	liczba os. w wieku 60 lat i więcej	% udział osób starszych w ogólnej liczbie mieszkańców
Powiat krasnostawski	67 357	16 049	24%
Powiat puławski	115 584	26 066	23%
Powiat hrubieszowski	66 521	14 749	22%
Powiat zamojski	108 899	23 803	22%
Powiat kraśnicki	98 223	21 200	22%
Powiat parczewski	35 769	7 641	21%
Powiat świdnicki	72 333	15 325	21%
Powiat opolski	61 813	13 088	21%
Powiat janowski	46 960	9 916	21%
Powiat tomaszowski	86 137	18 133	21%
Powiat m. Lublin	348 450	72 173	21%
Powiat rycki	57 919	11 735	20%
Powiat bialski	112 538	22 654	20%
Powiat lubartowski	89 610	17 969	20%
Powiat włodawski	39 316	7 847	20%
Powiat chełmski	78 530	15 565	20%
Powiat biłgorajski	103 005	20 391	20%
Powiat radzyński	60 612	11 812	19%
Powiat m. Chełm	67 324	12 805	19%
Powiat lubelski	145 826	27 587	19%
Powiat łukowski	107 773	20 182	19%

Powiat m. Zamość	66 234	11 897	18%
Powiat m. Biała Podlaska	57 984	9 160	16%
Powiat łęczyński	57 178	8 523	15%

Źródło: Dane pochodzą z wojewódzkiego Programu na rzecz osób starszych dla województwa lubelskiego oraz opracowania własnego na podstawie danych GUS (stan na dzień 31.12.2010).

Konsekwencje ekonomiczne starzenia się społeczeństwa wiążą się przede wszystkim z zachwianiem równowagi pomiędzy liczebnością grup osób w tak zwanym wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym. W Polsce udział tych ostatnich w całym społeczeństwie w 1995 roku wynosił 13,8%, a do 2020 roku wzrośnie do 19,4%. Jednocześnie zmniejszy się odsetek osób w wieku aktywności zawodowej i będą one relatywnie starsze niż obecnie (Prognoza ludności Polski według województw na lata 1996-2010, GUS, 1997). W kolejnych latach liczba ludności w wieku produkcyjnym będzie systematycznie maleć aż do poziomu, 20,3 mln w 2030 roku, a wieku poprodukcyjnym – rosnąć aż do 9,6 mln.

Tendencje te są wyraźnie widoczne w województwie lubelskim. Wg danych GUS udział ludności w wieku poprodukcyjnym w liczbie ludności w wieku produkcyjnym sukcesywnie rośnie. W województwie lubelskim wskaźnik ten, w roku 2010 wynosił 17,7%, co sytuuje region w grupie województw o największym udziale osób w wieku poprodukcyjnym w liczbie ludności w wieku produkcyjnym.

Województwo lubelskie należy do regionów o największym udziale osób starszych w ogólnej liczbie ludności, a zwłaszcza w odniesieniu do osób w wieku produkcyjnym. Postępujący proces starzenia się ludności Lubelszczyzny niesie za sobą konsekwencje w sferze ekonomicznej, medycznej, socjalnej i kulturowej. Niewątpliwie, proces starzenia się społeczeństwa regionu wymaga dokonania przeobrażeń w obszarze polityki społecznej.

Sytuacja osób starszych w województwie lubelskim, w świetle badań przeprowadzonych przez Obserwatorium Integracji Społecznej Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie (informacje pochodzą z Wojewódzkiego Programu na rzecz osób Starszych dla województwa lubelskiego.

Obserwatorium Integracji Społecznej przeprowadziło w 2011 roku badanie na temat „Sytuacja osób starszych zamieszkałych w województwie lubelskim”

Celem badania było sporządzenie wnikliwej diagnozy sytuacji osób starszych zamieszkałych na terenie województwa lubelskiego w szczególności w zakresie sytuacji bytowej, roli i znaczenia osoby starszej w rodzinie, integracji społecznej i międzypokoleniowej, zdrowia i sprawności fizycznej dostępności do usług medycznych i pomocowych, sytuacji kryzysowych, zainteresowań oraz ogólnej jakości życia.

Sytuacja socjalno-bytowa

Sytuację socjalno-bytową osób starszych ogólnie rzecz biorąc można określić jako dobrą, przy czym zdecydowanie lepiej przedstawia się sytuacja mieszkaniowa niż materialna. Niewątpliwie pozytywnym jest, że znacząca większość – 97% posiada stały dochód w postaci świadczeń z ZUS i KRUS, w tym: 82% otrzymuje emerytury, zaś 15% renty. Jednak uzyskiwane dochody nie są zbyt wysokie. Największy odsetek badanych 33% osiąga dochody w wysokości od 751 do 1000 zł. Najniższe dochody do 750 zł zadeklarowało aż 21%. Z kolei najwyższe, to jest powyżej 1501 zł jedynie 9%. Ze wsparcia finansowego służb społecznych korzysta niewielki odsetek seniorów - 6%. O nienajlepszej kondycji finansowej osób starszych w województwie lubelskim świadczy fakt, iż ponad połowa z nich, że ze względu na brak środków finansowych musi zrezygnować z koniecznego zakupu. Uzyskiwane dochody mogą pozwolić głównie na zabezpieczenie podstawowych potrzeb. Pozytywnie własną sytuacją mieszkaniową oceniła ponad połowa badanych. Zdecydowana większość - 87% posiada na własność mieszkanie lub dom. Prawie wszystkie lokale mieszkalne mają dostęp do zimnej wody (91%), natomiast dostępność do ciepłej wody deklaruje 70% badanych. Z badań wynika, że istnieją nieznaczne deficyty w zakresie dostępności do sieci wodno-kanalizacyjnej zwłaszcza wśród mieszkańców wsi. W kwestii dostępności do infrastruktury socjalno-technicznej znacznie lepiej przedstawia się sytuacja w miastach, zarówno w zakresie dostępności do komunikacji publicznej, służby zdrowia, sieci handlowo-usługowej jak i placówek kulturalno-oświatowych. Analizując sytuację rodzinną można

stwierdzić, że 74% osób starszych mieszka z innym członkiem rodziny, przy czym większość stanowią osoby zamieszkujące wspólnie z mężem/z żoną - 64%. Samotne zamieszkiwanie, a tym samym prowadzenie samodzielnego gospodarstwa domowego deklaruje 26% osób starszych. Zdecydowana większość seniorów – 92% posiada dzieci i wnuki.

Sytuacja zdrowotna

Zdecydowana większość – 88% osób starszych zamieszkałych na terenie województwa lubelskiego ocenia swój stan zdrowia poniżej poziomu dobrego. Ponad połowa cierpi na schorzenia przewlekłe utrudniające codzienne funkcjonowanie. Występowanie tych schorzeń sukcesywnie nasila się wraz z wiekiem. Również wraz z wiekiem nasilają się trudności z samodzielnym poruszaniem się w domu i poza nim, czego istotną konsekwencją są ograniczenia w samodzielnym funkcjonowaniu. Orzeczoną niepełnosprawność posiada ¼ respondentów. Zły stan zdrowia generuje konieczność korzystania z usług opiekuńczo-zdrowotnych. Prawie wszyscy badani korzystają ze świadczeń medycznych, przy czym zdecydowana większość – 90% z usług porad lekarza podstawowej opieki zdrowotnej. Osoby starsze w większości (70%) korzystają ze służby zdrowia wyłącznie w ramach ubezpieczenia w NFZ. Trudności z dostępem do usług medycznych zadeklarowało ogółem 15% seniorów, przede wszystkim z powodu długiego terminu oczekiwania na wizytę lekarską.

Poziom zadowolenia z życia

Seniorzy w województwie lubelskim są w większości zadowoleni z życia. Największą satysfakcję czerpią z jego społecznego wymiaru, to jest z sytuacji rodzinnej i kontaktów z przyjaciółmi/znajomymi. Z kolei najmniej powodów do zadowolenia daje sytuacja finansowa i stan zdrowia. Pozytywem jest, że 75% respondentów nie czuje się wykluczona oraz fakt, iż ponad połowa (59%) deklaruje, iż żadne kwestie nie utrudniają ich codziennego funkcjonowania. Osoby starsze w większości czują się bezpiecznie zarówno w domu jak i okolicy, natomiast brak poczucia bezpieczeństwa zadeklarowała co piąta osoba.

Przemoc wobec osób starszych

Z przeprowadzonego badania wynika, że problem przemocy dotyczy niewielkiej części ankietowanych. Fakt doświadczenia przemocy ze strony innych zadeklarowało 19 osób, to jest 5,4% respondentów, jednakże z uwagi na drażliwość tematu trudno wnioskować o

rzeczywistej skali zjawiska wśród osób starszych w województwie lubelskim. Faktycznie, skala doświadczanej przemocy może być większa. W sytuacjach kryzysowych zdecydowana większość – 84% może liczyć na pomoc bliskich, przy czym jedynie 20% wskazało potrzebę skorzystania z pomocy w przypadku występowania tego rodzaju problemów. O priorytetowej roli osób bliskich w rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych świadczy fakt, iż wśród 88 respondentów, którzy zadeklarowali, że w ostatnim czasie korzystali z pomocy innych, w zdecydowanej większości (92%), było to wsparcie udzielane przez członków rodziny. W dużo mniejszym stopniu mogli liczyć na wsparcie osób obcych np. sąsiadów, znajomych (18%), a jedynie niewielki odsetek (1%) w rozwiązywaniu swoich problemów skorzystał z pomocy specjalisty bądź pracownika ośrodka pomocy społecznej.

Sposób spędzania wolnego czasu

Z badań wynika, że osoby starsze preferują bierne formy spędzania wolnego czasu. Przejawiają niewielką aktywność w zakresie rekreacji, kultury i edukacji. Do ulubionych form spędzania wolnego czasu należy oglądanie telewizji - 94% respondentów, uczestnictwo w nabożeństwach – 63% oraz wypoczynek w ogródkach działkowych – 50%. Jedynie 8% zadeklarowało uprawianie sportu. Ponadto, 32% rozwija swoje zainteresowania poprzez różnego rodzaju hobby, przede wszystkim takie jak: pielęgnacja ogrodu, hodowla kwiatów, czytanie książek i gazet, robótki ręczne oraz majsterkowanie. W zakresie korzystania z nowoczesnych technologii seniorzy Lubelszczyzny nie różnią się od seniorów z pozostałych regionów kraju. Z Internetu korzysta 7% respondentów, dostęp do komputera co najmniej raz miesiącu ma 8% badanych. Dość powszechnym narzędziem komunikacji jest telefon komórkowy – korzysta z niego 41% respondentów. Kartą płatniczą posługuje się jedynie 18%. (Wtrącenie autorki: Należy zaznaczyć, iż mieszkańcy małych miejscowości nie mają możliwości i potrzeby korzystania z tej formy płatności). Warto dodać, że z nowoczesnych technologii częściej korzystają mężczyźni niż kobiety. Niepokojące jest, że osoby starsze w województwie lubelskim niezbyt chętnie uczestniczą w życiu kulturalnym i towarzyskim poza miejscem swojego zamieszkania – jedynie 7% korzysta z lokalnej infrastruktury, przy czym najczęściej uczęszczają do biblioteki, pobliskich kawiarni i restauracji oraz lokalnych domów kultury. Również niewielki odsetek seniorów - 8% poszerza swoją wiedzę, głównie w formie samokształcenia. Największy odsetek zdobywa wiedzę oglądając edukacyjne programy telewizyjne - 7%, książki naukowe i publikacje popularnonaukowe czyta 4% badanych. Jedynie 0,5% respondentów zadeklarowało, że uczestniczą w kursach i

szkoleniach, Należy dodać, że jedynie 8% opuszcza miejsce swojego zamieszkania w związku z wyjazdem na wakacje, przede wszystkim seniorzy wyjeżdżają do najbliższej rodziny lub na kilkudniowe wycieczki krajoznawcze.

Aktywność osób starszych w życiu rodzinnym i społecznym

Ponad połowa seniorów (56%) zamieszkuje wspólnie z własnymi dziećmi. Zdecydowana większość utrzymuje systematyczny kontakt z członkami bliskiej rodziny niezamieszkującymi wspólnie, w tym kontakt osobisty – 99% respondentów, przy czym, aż 66% spotka się z bliskimi codziennie, kilka razy w tygodniu lub co najmniej trzy razy w tygodniu. Jedynie 1% nie utrzymuje osobistego kontaktu z członkami bliskiej rodziny. Znaczna część – 89% utrzymuje również kontakt telefoniczny, zaś najmniej respondentów – 27% kontaktuje się z rodziną za pomocą poczty tradycyjnej i elektronicznej. Wyniki badania wskazują, że duży odsetek seniorów – 42% udziela pomocy członkom rodziny i osobom spoza niej, przy czym najczęściej pomoc skierowana jest do dzieci, wnuków lub prawnuków. Z pomocy innych korzysta 31%, przede wszystkim jest to pomoc udzielana przez najbliższych członków rodziny. Badanie ujawniło niską aktywność społeczną ankietowanych. Jedynie 1% jest członkiem rady miasta, gminy, dzielnicy. Nieznaczny odsetek – 7% jest członkiem organizacji pozarządowych, zaś aktywnie w ich działalność angażuje się 5%. Lepiej przedstawia się działalność na rzecz społeczności lokalnych – angażuje się w nią 11% badanych. Niecałe 6% zadeklarowało, że podejmowało działalność wolontarystyczną. Zdecydowanie preferowanym rodzajem aktywności społecznej jest uczestnictwo w wyborach – aktywnie uczestniczy w nich 80% osób starszych.

Instytucje wobec potrzeb osób starszych – na podstawie badania przeprowadzonego w 2010 r.

Głównym wnioskiem wynikającym z przeprowadzonego badania był niski poziom realizacji usług skierowanych do osób starszych w gminach województwa lubelskiego. Najlepiej zorganizowaną formą pomocy były usługi związane z opieką, pomocą w podstawowych czynnościach życiowych. Biorące udział w badaniu 174 ośrodki pomocy społecznej wskazały, że zapewniają pomoc osobom starszym w codziennym funkcjonowaniu w 61 %, w stosunku do występujących potrzeb. Oznacza to, że $\frac{2}{5}$ osób powyżej 65 roku życia musi liczyć na pomoc ze strony rodziny lub innych osób znajdujących się w jej otoczeniu, w radzeniu sobie z codziennymi obowiązkami.

Największy deficyt usług dotyczył opieki długoterminowej i hospicyjnej, wzmacniania potencjału osób starszych w celu rozwoju osobowego, aktywności i samorealizacji najstarszego pokolenia oraz pomocy instytucjonalnej.

W regionie brakuje przede wszystkim instytucji zajmujących się opieką nad pacjentem w terminalnym okresie choroby. Z pobytu w hospicjach typu stacjonarnego lub domowego może obecnie skorzystać co 10-ty chory. Niezbędne wydaje się również podjęcie działań mających na celu tworzenie wspólnot mieszkaniowych i systemu pensjonatowego, jak również budownictwa socjalnego czy też mieszkań chronionych, z których obecnie korzysta znikoma liczba osób starszych. Z analizy wyników badania „Instytucje wobec potrzeb ludzi starszych” wynika, że działania ośrodków pomocy społecznej na terenie województwa lubelskiego mające na celu poprawę zdrowia i sprawności fizycznej osób starszych są realizowane w stopniu zadowalającym lub dobrym jedynie dla około połowy z nich.

Analizując funkcjonowanie poszczególnych instytucji respondenci badania za najbardziej potrzebne uznali dom dziennego pobytu i ośrodek wsparcia dla osób starszych (45 % wskazań), a także dom pomocy społecznej z miejscami dla osób starszych oraz warsztat terapii zajęciowej dla osób starszych (około 38 % wskazań).

Najczęściej realizowane działania w obszarze wsparcia psychologicznego dla osób starszych, to poradnictwo i pomoc dla uzależnionych od alkoholu, narkotyków oraz członków ich rodzin (zespół współuzależnienia) – (37 % udzielonych odpowiedzi) oraz interwencja kryzysowa – (31 % udzielonych odpowiedzi).

Działania najczęściej podejmowane na terenie gmin z obszaru rekreacji oraz rozwoju zainteresowań to oferty turystyczno – rekreacyjne, zajęcia rękodzielnicze i artystyczne, spotkania z ciekawymi osobami, zajęcia ruchowe oraz inne zajęcia umożliwiające rozwój hobby.

W niewielkim stopniu prowadzone są działania z zakresu wzmacniania potencjału osób starszych w celu rozwoju osobowego, aktywności i samorealizacji najstarszego pokolenia, czyli edukacja gerontologiczna, usługi edukacyjne (Uniwersytet III Wieku, poradnictwo dla osób w wieku przedemerytalnym przygotowujące do roli emeryta, szkolenia oswajające osoby starsze z nowymi technologiami ułatwiającymi codzienne funkcjonowanie, informatycznymi oraz informacyjnymi), szkolenia służące poprawie utrzymania higieny

osobistej i zadbanego wyglądu oraz edukacja służąca przeciwdziałaniu dyskryminacji ludzi starych.

W niewystarczającym zakresie prowadzone są również działania z wykorzystaniem potencjału oraz doświadczenia osób starszych w życiu społeczności, integracja społeczna i międzypokoleniowa, a dokładniej funkcjonowanie grupy doradczej w strukturze władz samorządowych, samopomoc wśród osób starszych, wspieranie więzi rodzinnych oraz sąsiedzkich, włączanie osób starszych w proces dydaktyczny w szkołach i wychowawczy w przedszkolach, integracja pokoleń w przedsięwzięciach sportowo – turystycznych oraz promowanie pozytywnego wizerunku i rozwój wolontariatu wśród i na rzecz osób starszych. Jedynie działania integrujące pokolenia w programach kulturalnych, tj. imprezy kulturalne obejmujące osoby w różnym wieku są w tym obszarze prężnie prowadzone – w 87 instytucjach.

W obszarze wzmocnienia potencjału otoczenia ludzi starszych, a mianowicie edukacja służąca przeciwdziałaniu dyskryminacji ludzi starszych, szkolenia z zakresu edukacji gerontologicznej adresowanych do personelu medycznego i do opiekunów osób starszych oraz poradnictwo służące przygotowaniu rodzin osób starszych do życia z chorobą i /lub niepełnosprawnością prowadzone jest w ograniczonym zakresie

Seniorzy w wymiarze wojewódzkim

Miejsce seniorów w zapisach wojewódzkich strategii, dokumentów planistycznych

W roku 2012 powstał Wojewódzki Program na rzecz osób starszych dla województwa lubelskiego. Poniżej zostaną przedstawione dokumenty, z którymi Wojewódzki Program na rzecz osób starszych pozostaje w spójności, dane te pochodzą z cytowanego dokumentu.

Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju (DSRK)

Model rozwoju sformułowany w DSRK opiera się o zasadę solidarności pokoleń, podkreśla znaczenie otwartości na wymianę doświadczeń między różnymi generacjami oraz konieczność włączania starszej części społeczeństwa w budowanie przewag konkurencyjnych.

Średniookresowa Strategia Rozwoju Kraju 2020 (ŚSRK)

W kwestii działań na rzecz osób starszych zawiera postulaty: aktywizowania członków tej grupy społecznej tak, aby było możliwe zwiększanie ich udziału w życiu społecznym; zwiększenia świadomości zdrowotnej i zdrowego stylu życia; zachęcania do aktywności obywatelskiej w formule np. wolontariatu osób starszych. Obejmuje także wsparcie działań zmierzających do umożliwiania osobom starszym zdobywania nowej i uzupełnianie posiadanej już wiedzy w różnych instytucjach edukacyjnych. Natomiast wykluczeniu cyfrowemu osób starszych zapobiegać ma umożliwienie nabywania kompetencji cyfrowych.

Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego (SRKL)

W Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego zidentyfikowano główne problemy, które uniemożliwiają pełne wykorzystanie kapitału ludzkiego osób starszych. Wśród nich wymienione są m.in.: niska aktywność zawodowa i społeczna osób starszych oraz system emerytalny niepromujący aktywności w starszym wieku. Podkreślona jest waga promocji aktywności społecznej i gospodarczej osób starszych oraz promocji uczenia się przy wykorzystaniu innowacyjnych form tj. uczenie się wzajemne czy edukacja środowiskowa. Doświadczenie osób starszych ma zostać wykorzystane w celu ich zaangażowania na rzecz rozwiązywania problemów społecznych i edukacji osób młodych.

Wyróżnione jest zadanie zmierzające do promocji aktywności zawodowej i społecznej seniorów – „srebrna gospodarka”. W efekcie jego realizacji nastąpić powinno:

- zwiększenie udziału osób starszych w organizacjach i stowarzyszeniach;
- upowszechnienie wyspecjalizowanych usług na rzecz osób starszych;
- zmniejszenie odsetka osób w wieku 50 lat i więcej nieaktywnych na polu sportu, kultury, działania na rzecz społeczności lokalnej.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (SRKS)

SRKS w obszarze współdziałanie i partycypacja społeczna zakłada konieczność zwiększenia aktywności i partycypacji społecznej, niwelowania różnic w jej intensywności, a także wzmocnienie zorganizowanych i niezorganizowanych form tej aktywności.

Priorytet 1.2. *Wspieranie edukacji innej niż formalna ukierunkowanej na kooperację, kreatywność i komunikację społeczną* zakłada odnawianie kompetencji przez osoby starsze, zakłada konieczność ograniczenia zjawiska wykluczenia cyfrowego osób starszych oraz potrzebę wyłaniania w tym środowisku grupy liderów i animatorów. Edukację w tym zakresie mają prowadzić m.in. Uniwersytety Trzeciego Wieku.

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

Z kolei w priorytecie 2.2. *Rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej* wyróżniony został kierunek działania polegający na promowaniu i wspieraniu wolontariatu w różnych dziedzinach aktywności obywatelskiej, ze szczególnym uwzględnieniem promowania wolontariatu wśród osób starszych.

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Strategia Europa 2020 stanowi strategię wzrostu Unii Europejskiej w kolejnych latach. Zakłada ona potrzebę stworzenia inteligentnej i zrównoważonej gospodarki, która sprzyja włączeniu społecznemu. Do sytuacji osób starszych w szczególności odnosi się uwzględniony w tym dokumencie priorytet *Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu* oraz inicjatywa flagowa *Przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu społecznemu*, w ramach którego podejmowane są zarówno działania zmierzające do zapobiegania dezintegracji społecznej, jak i promowania idei aktywnego starzenia się.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2005-2020 – Priorytet 2: Rozwój nowoczesnego społeczeństwa i zasobów ludzkich dostosowanych do wymogów gospodarki opartej na wiedzy, Cel 2.4. Wspieranie integracji społecznej i ograniczanie poziomu ubóstwa w regionie .

Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubelskiego na lata 2005 – 2013, Cel strategiczny 1. Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców województwa, Cel strategiczny 2. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego, Cel strategiczny 3. Efektywna pomoc społeczna, Cel strategiczny 4. Zapewnienie osobom niepełnosprawnym pełnego uczestnictwa w życiu społecznym w ramach zintegrowanych

W Mieście Lublin realizowany jest **Program Wsparcia i Aktywizacji Seniorów na terenie Miasta Lublin w 2012 roku**, przyjęty uchwałą Nr 325/XVII/2012 Rady Miasta Lublin w dniu 19 stycznia 2012 roku.

W trakcie opracowywania diagnozy do programu, za grupę szczególnie narażoną na zjawisko wykluczenia społecznego uznano osoby w wieku przejścia na emeryturę, czyli 60 lat dla

kobiet i 65 lat dla mężczyzn. W związku z bardzo szerokim obszarem planowanych działań, ich realizacja została zapisana w czterech głównych celach:

- I. Wyrównywanie szans i zapobieganie wykluczeniu społecznemu seniorów.
- II. Organizacja działań w ramach ochrony zdrowia i profilaktyki zdrowotnej.
- III. Aktywizacja społeczna seniorów.
- IV. Poprawa wizerunku osób starszych.

Koordinacja i monitoring nad realizacją zadań w ramach Programu prowadzone są przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie we współpracy z Pełnomocnikiem Prezydenta Miasta Lublin do Spraw Seniorów oraz Społeczną Radą Seniorów Miasta Lublin.

Rada seniorów w województwie lubelskim

W województwie lubelskim, Uchwałą Nr LXIX/1318/2011 z dnia 11 października 2011 r. Zarząd Województwa Lubelskiego powołał Zespół ds. opracowania Wojewódzkiego Programu na Rzecz Osób Starszych na lata 2012 – 2015.

Do udziału w pracach zespołu zostali zaproszeni: przedstawiciele administracji rządowej, samorządowej, uczelni, organizacji pozarządowych osób starszych. Wojewódzki Program na Rzecz Osób Starszych na lata 2012 – 2015 powstał z inicjatywy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie.

W skład Zespołu weszło 18 osób a jego przewodniczącym został Pan Tomasz Pękalski – Członek Zarządu Województwa Lubelskiego. Prace Zespołu rozpoczęły się w dniu 16 listopada 2011 r. i były kontynuowane do czerwca 2012 r. Na spotkaniu w dniu 16 listopada 2011 r. dokonano wyboru czterech obszarów problemowych: zdrowie i profilaktyka, system wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne, aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych, wzmocnienie integracji międzypokoleniowej. W ramach w/w obszarów zostały utworzone grupy robocze, które podczas warsztatów wypracowały zarys programu. Odpowiedzialnym za proces przygotowania projektu Programu był Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie. Program ma charakter interdyscyplinarny, a jego wdrażanie wymaga współpracy administracji rządowej i samorządowej oraz wielu partnerów tj.: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, instytucji naukowych, instytucji oświaty, kultury i edukacji, jednostek służby zdrowia, organizacji społecznych, a także podmiotów

zajmujących się aktywizacją zawodową i społeczną. Celem Wojewódzkiego Programu na Rzecz Osób Starszych jest poprawa jakości życia i funkcjonowania osób starszych oraz rozwój działań na rzecz integracji międzypokoleniowej i udziału osób starszych w życiu społecznym i zawodowym (informacje pochodzą z Wojewódzkiego Programu na Rzecz Osób Starszych na lata 2012-2015).

Powołany zespół wielokrotnie podnosił wątek stworzenia wojewódzkiej Rady. Wydaje się niemal pewne, że taka Rada powstanie w najbliższym czasie. Jednak na dzień 31.12.2012 w województwie lubelskim działa jedna Rada jest to Społeczna Rada ds. Seniorów Miasta Lublin.

Aktywność seniorów w województwie lubelskim

Środowiska seniorskie w województwie lubelskim współpracują ze sobą przede wszystkim poprzez uczestnictwo w organizacjach seniorskich. Typowym przykładem jest sieć Uniwersytetów Trzeciego Wieku, które działają niezwykle aktywnie.

Dwadzieścia osiem lat historii Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku pełne jest przykładów osób, które twórczo przebudowały swoje życie w okresie tzw. „trzeciego wieku”.

Zajęcia edukacyjne prowadzone w Lubelskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku mają charakter rozwojowy, nie służą nabyciu, ani podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. Celem organizowanych wykładów, prelekcji, seminariów jest popularyzacja nauki, zaś metodyka prowadzonych zajęć dostosowywana jest do wieku i wymagań słuchaczy.

W 2012 roku na terenie województwa lubelskiego działało 20 Uniwersytetów Trzeciego Wieku. Informacje na temat funkcjonowania Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku zostały udostępnione przez Panią Małgorzatę Stanowską – kierownika LUTW. Najstarszym i mającym największy zasięg terytorialny i ilościowy jest Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku. W zajęciach LUTW uczestniczy w Lublinie ponad 900 studentów, a ok. 1500 osób uczęszcza na zajęcia w 11 filiach w województwie lubelskim: w Białej Podlaskiej, Krasnymstawie, Kraśniku, Łęcznej, Międzyrzeczu Podlaskim, Opolu Lubelskim, Parczewie, Poniatojewie, Puławach, Radzyniu Podlaskim, Tomaszowie Lubelskim. Ponadto we współpracy z UTW w Lublinie powstały filie w: Biłgoraju (2002 r.), Świdniku (2005 r.), które dziś są samodzielnie działającymi Uniwersytetami Trzeciego Wieku.

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

Każda z jedenastu filii LUTW posiada autonomiczny zarząd, własny plan pracy na dany rok akademicki, odrębność finansową, wypracowaną, indywidualną strukturę organizacyjną oraz ofertę edukacyjną odpowiadającą potrzebom i możliwościom danego środowiska. Jednocześnie jako uniwersytety trzeciego wieku działające w 12 miastach na Lubelszczyźnie, mamy poczucie przynależności do wspólnoty jaką jest Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku. Łączy nas poczucie wspólnie wypracowanych wartości, standardów organizacyjnych, merytorycznych. Uniwersytet w Lublinie pełni zaś rolę ośrodka integrującego wszystkie te środowiska, inspirującego, szkoleniowego.

Działalność LUTW to nie tylko wykłady, w ramach działalności funkcjonują (za Małgorzatą Stanowską z LUTW):

Wolontariat Seniorów - Lubelskie Centrum Aktywizacji Seniorów:

- Klub Aktywnego Seniora
- Wielopokoleniowy Klub Wolontariusza
- Klub Superbabci

Działalność wydawnicza:

- Kwartalnik „Z życia LUTW”

Publikacje naukowe:

- „Starzenie się a satysfakcja z życia”
- „Starzenie się z godnością”

Drugim przykładem zrzeszania się środowisk seniorskich jest przynależność do organizacji seniorskich, działających w województwie, tutaj przykładem jest Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, informacji udzieliła Prezes PZERII Oddział w Lublinie.

Celem działalności Związku jest:

- rozwój aktywnego życia kulturalnego realizowany poprzez: zajęcia w kołach zainteresowań, przeglądy zespołów artystycznych, rękodzieła i twórczości plastycznej, imprezy wielopokoleniowe pn „Seniorzy w trosce o zachowanie kultury regionu,
- troska o zdrowie realizowany poprzez organizację szkoleń w zakresie ochrony zdrowia,

zajęcia ruchowe przy muzyce, w wodzie i na świeżym powietrzu, wyjazdy na wczasy oraz na wycieczki krajoznawcze

- pomoc prawna i materialna realizowana poprzez bezpłatne poradnictwo, pomoc materialną w postaci zapomóg i paczek żywnościowych dla osób znajdujących się w trudnej sytuacji materialnej oraz pomoc sąsiedzka w ramach wolontariatu.
- organizacja imprez integracyjnych takich jak Międzynarodowy Dzień Seniora, Światowy Dzień Inwalidy, Pierwszy Europejski Dzień Solidarności Międzypokoleniowej czy też wojewódzką imprezę międzypokoleniową pt „Seniorzy Mieszkańcom Lublina”.

Trzecim przykładem pokazującym współpracę środowisk seniorskich jest zrzeszanie się organizacji w sieciach parasolowych, które wspomagają, szczególnie małe organizacje, w tym seniorskie, w funkcjonowaniu. Przykładem jest Forum Lubelskich Organizacji Pozarządowych, które zrzesza m.in. Stowarzyszenie Pomocy Chorym na SM, działające również na rzecz seniorów. Informacji na temat funkcjonowania FLOP udzielił Prezes Wojciech Dec, który przyznaje, że Forum jest otwarte na organizacje seniorskie. W ramach działalności istnieje możliwość uzyskania bezpłatnych porad prawnych, księgowych, czy udziału w bezpłatnych szkoleniach. W ramach funkcjonowania sieci FLOP, która jest zrzeszona w kolejnych organizacjach, w tym tak znaczących jak WRZOS, istnieje możliwość nawiązania kontaktu i współpracy z osobami, które działają na rzecz seniorów i ich reprezentują.

Przykładem sieci zrzeszającej organizacje seniorskie jest także Lubelskie Forum Organizacji Osób Niepełnosprawnych, w której zrzeszone jest Lubelskie Stowarzyszenie Alzheimerowskie, działające na rzecz seniorów z chorobami otępiennymi, Stowarzyszenie „UroConti” działające na rzecz osób z NTM, czy Polski Związek Emerytów Rencistów i Inwalidów. Informacji na temat funkcjonowania LFOON udzieliła Prezes Alicja Jankiewicz, która potwierdziła, że w wielu organizacjach działających na rzecz osób niepełnosprawnych, podopiecznymi stowarzyszenia są właśnie Seniorzy, bądź rodziny tych osób.

Kto w województwie zajmuje się systemowymi działaniami na rzecz seniorów...

W wymiarze wojewódzkim od wielu lat istnieje możliwość dla organizacji pozarządowych o ubieganie się w drodze konkursowej o środki finansowe na realizację inicjatyw na rzecz seniorów w ramach otwartych konkursów ofert Wojewody Lubelskiego na finansowe wsparcie programów w sferze zapobiegania wykluczeniu społecznemu: osób w podeszłym wieku, osób bezdomnych oraz cudzoziemców posiadających status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub pobyt tolerowany. W 2012 roku punkt dotyczący tego wsparcia brzmiał: „Poprawa jakości życia osób w podeszłym wieku”. Drugą możliwością ubiegania się o środki finansowe dla organizacji otwarte konkursy ofert Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej na realizację zadań publicznych Województwa Lubelskiego z zakresu zadań pomocy społecznej, wśród których co roku jest punkt dotyczący dofinansowania działań na rzecz seniorów, w 2012 roku ten punkt brzmiał: „Promocja inicjatyw służących aktywizacji i integracji społecznej osób starszych oraz integracji międzypokoleniowej”.

Poszczególne gminy podejmują szereg różnych działań na rzecz seniorów, które wpisują się w rozwiązania systemowe na rzecz Seniorów. Przykładem Gminy Przyjaznej Seniorom w województwie lubelskim jest Gmina Lublin. Wyróżnienie to zostało przyznane w 2012 z okazji Europejskiego Roku Aktywności Społecznej i Solidarności Międzypokoleniowej. Informacje o działaniach na terenie Miasta Lublin zostały udostępnione na stronach Urzędu Miasta Lublin. Działania koordynowane były przez Departament Spraw Społecznych Urzędu Miasta Lublin pod kierunkiem Pani Moniki Lipińskiej Zastępcy Prezydenta Miasta Lublin d/s Społecznych. W listopadzie 2011 roku w Lublinie został powołany **Pełnomocnik Prezydenta Miasta Lublin do Spraw Seniorów – została nim Pani Ewa Dados**. Pełnomocnik pełni rolę inicjatora przedsięwzięć zmierzających do poprawy warunków życia seniorów poprzez integrację i aktywizację społeczną. Monitoruje i diagnozuje problemy społeczne i potrzeby seniorów, podejmuje działania zmierzające do wykorzystania potencjału ludzi starszych na rzecz inicjatyw środowiskowych.

Miejszem koordynacji wielu działań na rzecz Seniorów w Mieście **Lublin jest Lubelskie Centrum Aktywności Obywatelskiej, ul Leszczyńskiego 23**. Jest to miejsce współpracy

lubelskich organizacji pozarządowych działających w sferze spraw Społecznych – z Centrum współpracują 23 organizacje pozarządowe. Centrum to miejsce służące aktywizacji społecznej mieszkańców Lublina. Odbywają się tu liczne spotkania, realizowane są różne inicjatywy skierowane do różnych grup społecznych min do seniorów.

W Centrum odbywają się spotkania Społecznej Rady Seniorów oraz Pełnomocnika Prezydenta Miasta Lublin do spraw Seniorów.

Rozwiązania systemowe przedstawione poniżej, realizowane w Mieście Lublin, zostały opracowane i udostępnione dzięki uprzejmości pani Zastępcy Dyrektora Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie, pani Małgorzaty Domagały.

Osoby w wieku emerytalnym, jako jedna z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, mogą korzystać z pomocy społecznej na zasadach ogólnych. O pomoc finansową mogą starać się osoby, które spełniają warunki określone w ustawie o pomocy społecznej:

- trudna sytuacja życiowa,
- trudna sytuacja finansowa,

przy czym oba warunki muszą być spełnione jednocześnie.¹

W roku 2011 Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie objął pomocą **3 605** rodzin emerytów i rencistów, co stanowi **29,9%** ogółu rodzin korzystających ze wsparcia (w tym **2 409** były to gospodarstwa jednoosobowe, co stanowiło 66,8% ogółu rodzin emerytów i rencistów).

Wolontariat

Wolontariat wdraża oraz promuje innowacyjne formy wsparcia dostosowane do potrzeb wskazanej grupy społecznej. Praca wolontariuszy skupia się na wolontariacie indywidualnym i grupowym, a przejawia, jako pomoc w czynnościach dnia codziennego, w integracji ze środowiskiem lokalnym oraz w przezwyciężaniu barier. W okresie prowadzenia działalności wolontariackiej, MOPR w Lublinie podpisał **114** porozumień z osobami deklarującymi niesienie wsparcia na rzecz najstarszych, często niepełnosprawnych

¹ Ustawa o pomocy społecznej z 12 marca 2004 roku (tekst jednolity Dz. U. z 2009 roku Nr 175, poz. 1362 z późn. zmianami).

mieszkańców Miasta Lublin. Zakres współpracy obejmował między innymi organizowanie czasu wolnego, prowadzenie rozmów wspierających i łagodzących poczucie osamotnienia.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie współpracuje z Wielopokoleniowym Klubem Wolontariusza, który skupia między innymi seniorów, słuchaczy Lubelskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku oraz młodzież z lubelskich szkół wyższych. Klub podejmuje różnorodne działania: organizuje imprezy środowiskowe, pomaga osobom samotnym i chorym. Poprzez swoją działalność pragnie łączyć pokolenia, dlatego współpracuje z dziećmi, seniorami, ludźmi młodymi i rodzinami.

Centrum Aktywizacji i Rozwoju Seniorów – Dzienny Ośrodek Wsparcia

Wychodząc naprzeciw potrzebom osób starszych, w strukturze Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Lublinie utworzono Centrum Aktywizacji i Rozwoju Seniorów – Dzienny Ośrodek Wsparcia dla osób w wieku emerytalnym i osób niepełnosprawnych mogących w samodzielny sposób funkcjonować. W ramach swojej działalności Centrum oferuje:

- usługi bytowe – obiady;
- usługi prozdrowotne:
 - ✓ spotkania z zakresu promocji zdrowia,
 - ✓ rehabilitacyjno – usprawniające,
- usługi wspomagające i aktywizujące:
 - ✓ plastyczne,
 - ✓ manualne,
 - ✓ twórcze,
 - ✓ pogadanki i spotkania indywidualne z psychologiem,
 - ✓ treningi pamięci, stymulowanie sprawności umysłowej, relaksacja,
 - ✓ zajęcia muzyczne,
 - ✓ koło kulinarne,
 - ✓ wystawy i koncerty,
 - ✓ organizacja spotkań okazjonalnych oraz wycieczek.

Centrum jest miejscem, w którym osoby w wieku emerytalnym mogą w sposób interesujący i twórczy realizować swoje zainteresowania i pasje. Oferta Centrum jest tak skonstruowana, aby zaspokajać niezbędne potrzeby psychospołeczne uczestników zajęć, aktywizować ich i

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

wspierać w przezwyciężaniu trudnych sytuacji życiowych. W zajęciach organizowanych w Centrum korzysta stale, każdego roku 21 seniorów, zaś około 100 osób korzysta okazjonalnie.

Usługi

Jedną z form pomocy świadczonej na rzecz osób w podeszłym wieku, które nie są w stanie same zaspokoić swoich potrzeb, są usługi opiekuńcze. Usługi świadczone są w mieszkaniu osoby, która potrzebuje pomocy lub w ośrodkach wsparcia takich jak środowiskowe domy samopomocy, kluby samopomocy, dzienne domy pomocy. Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zaleconą przez lekarza pielęgnację oraz w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem.

W roku 2011 z pomocy w postaci usług opiekuńczych skorzystało **1 157** osób w wieku emerytalnym. W porównaniu do roku 2010 (1 281 osób) liczba osób korzystających z tej formy pomocy zmniejszyła się o 124. Ze specjalistycznych usług opiekuńczych skorzystało **90** osób w wieku emerytalnym (102 w 2010 roku), zaś ze specjalistycznych usług dla osób z zaburzeniami psychicznymi skorzystały 32 osoby w wieku emerytalnym (**53** w 2010 roku). Łącznie z pomocy w postaci usług w roku 2011 skorzystało **1 234** osoby osób w wieku emerytalnym² (w 2010 roku **1 436** osób), co stanowiło 82,2% ogółu osób /1501 osób/, które skorzystały z pomocy w postaci usług w 2011 roku.

W razie niemożności zapewnienia usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania można ubiegać się o umieszczenie w domu pomocy społecznej, tj. placówce pobytu stałego zapewniającej całodobową opiekę.

Domy pomocy społecznej zapewniają całodobową opiekę oraz zaspokajają niezbędne potrzeby bytowe, zdrowotne, edukacyjne, społeczne i religijne na poziomie obowiązującego standardu.³ W roku 2009 na terenie Miasta Lublin funkcjonowało **6** domów pomocy

² całkowita liczba osób korzystających z poszczególnych rodzajów usług nie sumuje się, ponieważ część osób korzystała z kilku rodzajów usług

³ Placówka świadcząca usługi bytowe, opiekuńcze, wspomagające i edukacyjne na poziomie obowiązującego standardu, przeznaczona dla osób wymagających całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, niemogących samodzielnie funkcjonować w codziennym życiu.

Domy pomocy społecznej, w zależności od tego, dla kogo są przeznaczone, dzielą się na domy dla:

1) osób w podeszłym wieku;

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

społecznej.⁴ W grudniu 2010 roku został w Lublinie uruchomiony siódmy dom pomocy społecznej, a liczba oferowanych miejsc wyniosła **606**.

Oprócz domów pomocy społecznej, na terenie miasta funkcjonują placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku.⁵ Na dzień 29 września 2011 roku w Mieście Lublin funkcjonowały 3 takie placówki, posiadające zgodę Wojewody Lubelskiego:

- **Dom Opieki im. św. Brata Alberta**, prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Albertynek Posługujących Ubogim z siedzibą w Warszawie, mieszczący się przy ul. Ogrodowej 4 w Lublinie. Placówka prowadzona w ramach działalności statutowej dla kobiet w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych,
- **Promyk dla osób starszych** – prowadzony w ramach działalności gospodarczej, mieszczący się przy ul. Reja 55b w Lublinie. Placówka prowadzona w ramach działalności gospodarczej dla kobiet w podeszłym wieku, niepełnosprawnych i przewlekle chorych,
- **Tutela** – usługi opiekuńczo – pielęgnacyjne – prowadzony w ramach działalności gospodarczej, posiadający 2 placówki, mieszczące się przy ul. Nad Zalewem 15 – 17 i w Krężnicy Jarej 320. Placówka prowadzona jest w ramach działalności gospodarczej dla kobiet i mężczyzn w podeszłym wieku i przewlekle chorych.

Rodziny, które umieszczają seniorów w placówkach prywatnych, po pewnym okresie czasu, bardzo często ze względów ekonomicznych (zbyt wysokie koszty pobytu), starają się o przeniesienie seniorów do domów pomocy społecznej, finansowanych z budżetu Miasta.

Działania na rzecz seniorów realizowane przez Dienne Domy Pomocy Społecznej i Ośrodki Wsparcia funkcjonujące na terenie Miasta Lublin.

Oprócz placówek oferujących całodobową opiekę i pomoc seniorom, w Mieście Lublin znajdują się również ośrodki wsparcia, które świadczą pomoc w formie pobytu dziennego.

2) osób przewlekle somatycznie chorych;

3) osób przewlekle psychicznie chorych;

4) dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie;

5) dzieci i młodzieży niepełnosprawnych intelektualnie;

6) osób niepełnosprawnych fizycznie.

⁴ chodzi o domy pomocy społecznej, które są finansowane z budżetu miasta

⁵ Placówki zapewniające całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, prowadzone są w ramach działalności gospodarczej po uzyskaniu zezwolenia wojewody, na podstawie art. 67 ust. 3 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz. U. z 2009 roku Nr 175 poz. 1362 z późn. zmianami)

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

Jednym z rodzajów ośrodków wsparcia o zasięgu lokalnym są dzienne domy pomocy społecznej. Dzienny dom pomocy społecznej jest ośrodkiem wsparcia o zasięgu lokalnym, powołanym do świadczenia usług na rzecz osób dorosłych znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, samotnych, emerytów i rencistów, którzy ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych, a także dzieci i młodzieży zaniedbanych wychowawczo, ze środowisk dysfunkcyjnych.

W roku 2012, na terenie Miasta Lublin działały następujące Ośrodki wsparcia dla osób starszych:

1. **Dzienny Dom Pomocy Społecznej Nr 1, ul. Niecała 16. Dom świadczy usługi dla mieszkańców Śródmieścia i Starego Miasta w formie pobytu dziennego:**
 - dom dziennego pobytu dla osób w wieku emerytalnym. Zapewnia zajęcia terapeutyczne, usługi prozdrowotne, zajęcia świetlicowe, zajęcia psychologiczne, porady i usługi pracownika socjalnego, wyżywienie.
2. **Dzienny Dom Pomocy Społecznej Nr 2, ul. Pozytywistów 16. Dom świadczy usługi dla mieszkańców dzielnicy LSM, w formie pobytu dziennego:**
 - dom dziennego pobytu dla osób w wieku emerytalnym. Zapewnia zajęcia terapeutyczne, usługi prozdrowotne, rehabilitację leczniczo – usprawniającą, zajęcia świetlicowe, zajęcia psychologiczne, porady i usługi pracownika socjalnego, wyżywienie;
 - punkt domowej opieki dla osób, które nie opuszczają domu ze względu na stan zdrowia. Zapewnia dowóz obiadów, pomoc pielęgniarstwa, rehabilitację leczniczo-usprawniającą, porady psychologiczne i socjalne.
3. **Centrum Usług Socjalnych, ul. Lwowska 28. Centrum świadczy usługi dla mieszkańców dzielnicy Kalinowszczyzna w formie pobytu dziennego:**
 - ośrodek dziennego pobytu dla osób w wieku emerytalnym. Zapewnia zajęcia terapeutyczne, usługi prozdrowotne, rehabilitację leczniczo – usprawniającą, zajęcia świetlicowe, zajęcia psychologiczne, porady i usługi pracownika socjalnego, wyżywienie;
 - punkt domowej opieki dla osób, które nie opuszczają domu ze względu na stan zdrowia. Zapewnia dowóz obiadów, pomoc pielęgniarstwa, rehabilitację leczniczo-usprawniającą, porady psychologiczne i socjalne.

4. **Filia Środowiskowego Domu Samopomocy przy ul. Nałkowskich, mieszcząca się przy ul. Lwowskiej 28.** Ośrodek przeznaczony dla osób z chorobą Alzheimera i zaburzeniami pamięci. Świadczy usługi w formie pobytu dziennego. Prowadzone są zajęcia ruchowe, terapia zajęciowa i aktywizująca, rehabilitacja społeczna. Zapewnione jest wyżywienie w ramach treningu kulinarnego.
5. **Centrum Dziennego Pobytu dla Seniorów, ul. Poturzyńska 1.** Ośrodek dziennego pobytu dla osób w wieku emerytalnym. Zapewnia zajęcia terapeutyczne, usługi prozdrowotne, rehabilitację leczniczo – usprawniającą, zajęcia świetlicowe, wsparcie psychologiczne, porady i usługi pracownika socjalnego, wyżywienie.
6. **Centrum Dziennego Pobytu dla Seniorów, ul. Maszynowa 2.** Ośrodek dziennego pobytu dla osób w wieku emerytalnym. Zapewnia zajęcia terapeutyczne, usługi prozdrowotne, rehabilitację leczniczo – usprawniającą, zajęcia świetlicowe, wsparcie psychologiczne, porady i usługi pracownika socjalnego, wyżywienie.
7. **Centrum Dziennego Pobytu dla Seniorów, ul. Pogodna 19.** Ośrodek dziennego pobytu dla osób w wieku emerytalnym. Zapewnia zajęcia terapeutyczne, usługi prozdrowotne, rehabilitację leczniczo – usprawniającą, zajęcia świetlicowe, wsparcie psychologiczne, porady i usługi pracownika socjalnego, wyżywienie.
8. **Środowiskowy Dom Samopomocy, ul. Kalinowszczyzna 84.** Dom świadczy usługi w formie pobytu dziennego. Przeznaczony dla osób w podeszłym wieku, z chorobą Alzheimera, zaburzeniami pamięci i schorzeniami pokrewnymi. Zapewnia terapię uaktywniającą pamięć, zajęcia ruchowe, terapię zajęciową i aktywizującą. Zapewnia transport i wyżywienie.
9. **Środowiskowy Dom Samopomocy „Mefazja”, ul. Towarowa 19.** Dom świadczy usługi w formie pobytu dziennego. Przeznaczony dla osób z chorobą Alzheimera. Zapewnia terapię uaktywniającą pamięć, zajęcia ruchowe, trening funkcjonowania w codziennym życiu, poradnictwo psychologiczne, konsultacje lekarza specjalisty. Zapewnia wyżywienie.
10. **Świetlica Jubileuszowa, ul. Królewska 10.** Świetlica przeznaczona jest dla osób starszych – mieszkańców Miasta Lublin, którzy uczestniczą w zajęciach manualno – plastycznych, kulinarnych, muzyczno – ruchowych. Prowadzona jest psychoedukacja indywidualna i grupowa.

Działania realizowane przez Zakłady Opiekuńczo-Lecznicze

1. Zakład Opiekuńczo-Leczniczy w Okręgowym Szpitalu Kolejowym, ul. Kruczkowskiego 21 w Lublinie, to stacjonarny oddział zapewniający całodobową opiekę osobom niewymagającym hospitalizacji, a których stan zdrowia i stopień niepełnosprawności nie pozwala na przebywanie w swoim środowisku domowym. Celem pobytu jest poprawa zdrowia, zapobieganie powikłaniom wynikającym z procesu chorobowego i unieruchomienia, aktywizacja i usprawnienie ruchowe, zapewnienie bezpieczeństwa i opieki.

Osoba skierowana zostaje przyjęta do zakładu na okres 6 miesięcy. Po tym czasie musi ubiegać się o przedłużenie pobytu.

2. Zakład Opiekuńczo – Leczniczy w Samodzielnym Publicznym Szpitalu Wojewódzkim im. Jana Bożego, ul. Biernackiego 9 w Lublinie, to stacjonarny oddział zapewniający całodobową opiekę osobom niewymagającym hospitalizacji, a których stan zdrowia i stopień niepełnosprawności nie pozwala na przebywanie w swoim środowisku domowym.

Celem pobytu jest poprawa zdrowia, zapobieganie powikłaniom wynikającym z procesu chorobowego i unieruchomienia, aktywizacja i usprawnienie ruchowe, zapewnienie bezpieczeństwa i opieki. Osoba skierowana zostaje przyjęta do zakładu na okres 6 miesięcy. Po tym czasie musi ubiegać się o przedłużenie pobytu.

Działania realizowane przez inne instytucje na rzecz seniorów w Mieście Lublin

W Lublinie, w roku 1985 powstał Lubelski Uniwersytet Trzeciego Wieku. Podstawowymi formami działalności LUTW są: działalność edukacyjna, wolontariat seniorów i działalność wydawnicza.

Na działalność edukacyjną składają się:

- Wykłady audytoryjne (3 x w tygodniu)
- Zespoły edukacyjne
- Zespoły aktywności ruchowej
- Zespoły o charakterze warsztatowym
- Lektoraty
- Kursy komputerowe
- Spotkania wakacyjne słuchaczy LUTW

- Wakacyjne spacery z radą samorządu słuchaczy LUTW

Wolontariat seniorów realizowany jest w ramach Lubelskiego Centrum Aktywizacji Seniorów (LCAS), na który składają się:

- Punkt Informacyjny dla Seniorów prowadzony przez wolontariuszy, słuchaczy LUTW, psychologów, prawników, ekonomistów. Można w nim uzyskać informacje o uregulowaniach prawnych dotyczących osób starszych, sprawach zdrowotnych seniorów, ich lecznictwie, niepełnosprawności i inwalidztwie;
- Punkt Doradztwa i Rzecznictwa dla Seniorów prowadzony przez wolontariuszy, słuchaczy LUTW, psychologów, prawników, ekonomistów. W punkcie można uzyskać bezpłatne doradztwo i pomoc w zakresie prawa rodzinnego, spadkowego, zabezpieczenia i opieki społecznej, fizjologicznych i psychicznych problemów starzenia się;
- Klub Aktywnego Seniora LCAS – Bronowice realizuje zajęcia w dwóch zespołach tematycznych:
 - ✓ Zespół Aktywizacji Kulturalnej Seniorów prowadzi spotkania dotyczące różnych dziedzin kultury i sztuki, okolicznościowe imprezy integracyjne, spotkania towarzyskie. Tygodniowo korzysta z nich ok. 30 seniorów;
 - ✓ Zespół Profilaktyki Zdrowotnej realizuje zadania poprzez grupowe zajęcia gimnastyczne oraz indywidualne ćwiczenia rehabilitacyjne na przyrządach. W zajęciach uczestniczy około 30 osób tygodniowo.
- Klub Aktywnego Seniora LCAS – LSM powstał jesienią 2006 roku, prowadzi zajęcia integracyjno – aktywizujące w grupie 40 osób. Uczestnicy Klubu biorą udział w cotygodniowych warsztatach, prelekcjach i wykładach z różnych dziedzin kultury oraz w zajęciach gimnastycznych i tanecznych.
- Wielopokoleniowy Klub Wolontariusza – członkami Klubu są seniorzy, słuchacze LUTW, młodzież oraz studenci Wydziału Psychologii UMCS i Kolegium Pracowników Służb Społecznych. Działania, jakie podejmuje Klub, to przede wszystkim pomoc osobom samotnym i chorym, organizacja zajęć dla dzieci w świetlicach środowiskowych na terenie dzielnic Bronowice i Kośminek, jak również organizacja imprez środowiskowych.

Działalność wydawnicza:

- kwartalnik „Z życia LUTW”
- Informatory Słuchacza LUTW (roczniki)

Zadania realizowane na rzecz seniorów w Lublinie przez organizacje pozarządowe, kościelne i instytucje kulturalne

Na terenie Miasta Lublin w chwili obecnej działają następujące organizacje pozarządowe, kościelne i instytucje kulturalne, które mają w obszarze swojej działalności zawarte działania na rzecz osób w wieku emerytalnym:

1. Katolickie Stowarzyszenie Emerytów i Rencistów im. Jana Pawła II - zajmuje się pozyskiwaniem żywności z Banku Żywności i dystrybucją, organizacją imprez okolicznościowych, wycieczek, pielgrzymek, prowadzi działalność kulturalno-artystyczną i religijną, podejmuje działania integracyjne oraz udziela pomocy materialnej;
 2. Lubelski Ośrodek Samopomocy, ul. Narutowicza 54 – pomaga osobom starszym w załatwianiu wszelkich formalności związanych z utworzeniem przez osoby starsze stowarzyszenia, fundacji;
 3. Stowarzyszenie Seniorów Lotnictwa Wojskowego RP - Oddział Lubelski zajmuje się podtrzymywaniem tradycji narodowych, integracją środowisk byłych żołnierzy, popularyzacją wiedzy o lotnictwie, ochroną czci, godności i honoru żołnierza polskiego, stałym monitorowaniem problemów socjalnych i zdrowotnych byłych żołnierzy jednostek lotnictwa i ich rodzin, organizowanie różnych form pomocy;
 4. Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów – Oddział Okręgowy w Lublinie jest organizacją pozarządową z 65 – letnią tradycją. W swojej strukturze posiada 13 ogniw (2 Oddziały oraz 11 Kół), działających w poszczególnych dzielnicach miasta. PZERII w swoim dotychczasowym działaniu zakładał trzy podstawowe cele, realizując je poprzez zadania szczegółowe:
 - a. Rozwiązywanie problemów socjalno – bytowych, rehabilitacji społecznej, zdrowotnej, interpretacji prawa, które realizowane jest poprzez
 - udzielanie pomocy materialnej – bezpłatne dostarczanie artykułów żywnościowych, zapomogi pieniężne,
 - wydawanie zaświadczeń na zniżki kolejowe,
 - prowadzenie Związkowej Kasy Pogrzebowej,
 - organizowanie rehabilitacji zdrowotnej – rehabilitacja ruchowa na basenie i sali gimnastycznej, organizowanie wypoczynku (wczasy),
 - udzielanie pomocy prawnej i informacyjnej.
 - b. Niwelowanie barier izolacji społecznej, poprzez aktywne i twórcze uczestnictwo w życiu
- Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013*

- społecznym środowiska, organizując:
- masowe, ogólnie dostępne imprezy integracyjne – np. „Światowy Dzień Inwalidy”, „Międzynarodowy Dzień Seniora”,
 - okolicznościowe spotkania (święteczne, jubileuszowe, przy ognisku, itp.)
 - wycieczki krajoznawcze i do miejsc kultu religijnego,
 - wspólne wyjścia do teatru, kina.
- c. Wykorzystanie i wzmacnianie potencjału osób w podeszłym wieku oraz kształtowanie ich dobrego wizerunku, a także wytwarzanie więzi rodzinnych, sąsiedzkich i międzypokoleniowych, poprzez organizowanie:
- szkoleń w zakresie obsługi komputera oraz pielęgnacji chorych, czy wspólnego życia z osobą niepełnosprawną, niedołądną,
 - zespołów zainteresowań pracą twórczą lub rozgrywkami,
 - festynów pn. „Niepełnosprawni Mieszkańcom Miasta Lublin”,
 - konkursów i przeglądów zespołów artystycznych seniorów i twórczości plastycznej i rękodzieła osób starszych i niepełnosprawnych,
 - spotkań wielopokoleniowych (dzień babci itp. ...)
5. Stowarzyszenie „mali bracia Ubogich” – (Filia Oddziału Warszawskiego) - swoją działalnością przeciwdziała marginalizacji osób starszych, łamie stereotypy na temat starości i alarmuje społeczeństwo o trudnej sytuacji seniorów w Polsce. Głównym celem stowarzyszenia jest poprawa jakości życia osób starszych poprzez przeciwdziałanie ich izolacji i wyobcowaniu społecznemu. Zakres wsparcia-odwiedziny osób samotnych przez wolontariuszy w trosce o ich zdrowie i kondycję psychiczną, towarzyszenie seniorom na co dzień, rozmowy, spacer, wyjścia do teatru, na wystawy. Organizacja wycieczek za miasto, wspólne świętowanie urodzin czy imienin podopiecznych, spędzanie Świąt z osobami samotnymi. Stowarzyszenie organizuje również spotkania święteczne, dbając o dekoracje, poczęstunek i serdeczny nastrój.
6. Bractwo Miłosierdzia im. Św. Brata Alberta - zajmuje się wspieraniem osób potrzebujących pomocy, otaczaniem opieką osób ubogich, chorych, niepełnosprawnych, bezdomnych, uzależnionych, uchodźców poprzez udzielanie wsparcia, noclegu, pomocy w rozwiązywaniu problemów dnia codziennego;
7. Polskie Towarzystwo Walki z Kalectwem Oddział w Lublinie, ul. Piłsudskiego 22 – zajmuje się działaniami profilaktycznymi w postaci zabezpieczania miejsc powodujących niepełnosprawność, jak również zmniejszaniem skutków istniejących niepełnosprawności poprzez włączanie różnych form naukowych jak i merytorycznych we współpracy z

- instytucjami (w szczególności ochrony zdrowia) – dla osób starszych organizuje spotkania i koła integracyjne;
8. Fundacja Hipokrates, ul. Wojciechowska 5 – działa w zakresie rozwoju społecznego, ochrony zdrowia oraz ratowania życia, w tym wspierania i prowadzenia inicjatyw o charakterze zdrowotnym, edukacyjnym oraz społecznym;
 9. Polskie Stowarzyszenie Ludzi Cierpiących na Padaczkę – Oddział Lubelski-zajmuje się reprezentowaniem praw i interesów środowiska chorych na padaczkę, rehabilitacją społeczną poprzez organizację turnusów rehabilitacyjnych, wspieraniem w sprzęt medyczny, oświatą zdrowotną, działalnością samopomocową w sprawach indywidualnych poprzez interwencję u władz, zapomogi, porady itp.;

Działania na rzecz seniorów realizowane przez jednostki kultury, sportu i rekreacji:

1. Dom Kultury „Ruta” prowadzi dla seniorów prelekcje na temat zdrowia, wystawy fotografii, malarstwa, animacje filmowe i dyskusje na temat obejrzanych filmów;
2. Dom Kultury „Skarpa” prowadzi siłownię, aerobik, gimnastykę, zajęcia plastyczne oraz Klub Kobiet, projekty wspierające integrację międzypokoleniową;
3. Dom Kultury „Łęgi” prowadzi zajęcia plastyczne, gimnastyczne, organizuje wycieczki dla seniorów;
4. Integracyjne Centrum Sportu i Rehabilitacji Start, ul. Piłsudskiego 22 – podejmuje działania na rzecz popularyzacji kultury fizycznej i sportu, organizuje między innymi zajęcia sportowe dla osób starszych i niepełnosprawnych;
5. Dzielnicowy Dom Kultury „Czechów”, w ramach, którego działa Klub Złotego Wieku, w którym spotyka się ok. 10 osób starszych;
6. Dzielnicowy Dom Kultury „Bronowice” – Filia Tatarska, ul. Hutnicza 28a, w ramach, którego działa Klub Seniora. Klub posiada bogatą ofertę, w tym: warsztaty muzyczne, teatralne i kulinarne, zajęcia kulturalne i oświatowe, imprezy okolicznościowe, wycieczki autokarowe, wyjścia do kina, na koncerty i do teatru, pokazy filmów, w zależności od potrzeb i zainteresowań seniorów;
7. Klub Osiedlowy SM Czechów ”Miniatura”, mieszczący się przy ul. Śliwińskiego 1 - w ramach klubu działa Klub Seniora, który działa okresowo w ciągu roku, od października do kwietnia;
8. Klub Osiedlowy Robotniczej Spółdzielni Mieszkaniowej „Motor”, mieszczący się przy ul. Tumidajskiego 2, w ramach klubu działa Klub Seniora.

Organizacje kościelne, prowadzące działalność na terenie Miasta czynnie włączają się w działania na rzecz osób starszych, poprzez organizację odwiedzin u osób starszych, realizację zarówno bieżących zakupów, jak i zakupu leków dla osób niemogących samodzielnie opuszczać domu, wydawanie żywności najuboższym seniorom. Oprócz pomocy doraźnej organizowane są przez nie spotkania okolicznościowe dla seniorów, wycieczki, pokazy filmów, spotkania ze specjalistami z różnych dziedzin.

Seniorzy Lokalnie

Wspomniany na wstępie Zespół do spraw opracowania Wojewódzkiego Programu na rzecz osób Starszych podnosił wątek stworzenia wojewódzkiej Rady, wydaje się niemal pewne, że taka Rada powstanie w najbliższym czasie. Jednak na dzień 31.12.2012 w województwie lubelskim działa jedna Rada jest to Społeczna Rada ds. Seniorów Miasta Lublin. Pierwszym krokiem zmierzającym do jej utworzenia było Zarządzenie Prezydenta Miasta Lublin nr 890/2011 z dnia 1 września 2011r. w sprawie utworzenia Społecznej Rady Seniorów Miasta Lublin oraz utworzenie regulaminu stanowiącego załącznik do w/w zarządzenia.

W myśl regulaminu Społecznej Rady Seniorów Miasta Lublin, w dniu 13 września 2011 roku, ogłoszeniem nr 1/2011 Prezydenta Miasta Lublin podano do wiadomości publicznej możliwość zgłaszania kandydatów na jej członków. W wyniku postępowania kwalifikacyjnego na wyżej wymienione stanowisko wyłoniono pięć osób. Rada, która rozpoczęła swoją działalność w dniu 18 listopada 2011 roku jest organem opiniodawczym Prezydenta Miasta, w sprawach dotyczących jego starszych mieszkańców. Członkowie Rady Seniorów pełnią dyżury w każdy piątek, w siedzibie Lubelskiego Centrum Aktywności Obywatelskiej, przy ul. Leszczyńskiego 23 w Lublinie i ściśle współpracują z Pełnomocnikiem Prezydenta do Spraw Seniorów.

W Mieście Lublin działa również Pełnomocnik Miasta Lublin ds. seniorów, powołany Zarządzeniem nr 1055/2011 Prezydenta Miasta Lublin. Jego zadaniem jest inicjowanie i wspieranie organizowanych między innymi przez Urząd Miasta Lublin i Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie, działań na rzecz seniorów i integracji międzypokoleniowej.

W województwie lubelskim istnieje, wspomniany tu wielokrotnie, Wojewódzki Program na rzecz osób Starszych. Wojewódzki Program na Rzecz osób Starszych na lata 2012 – 2015 powstał z inicjatywy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Lublinie.

Uchwałą Nr LXIX/1318/2011 z dnia 11 października 2011 r. Zarząd Województwa Lubelskiego powołał Zespół ds. opracowania Wojewódzkiego Programu na Rzecz osób Starszych na lata 2012 – 2015. Do udziału w pracach zespołu zostali zaproszeni: przedstawiciele administracji rządowej, samorządowej, uczelni, organizacji pozarządowych osób starszych.

W skład Zespołu weszło 18 osób a jego przewodniczącym został Pan Tomasz Pękalski – Członek Zarządu Województwa Lubelskiego.

Prace Zespołu rozpoczęły się w dniu 16 listopada 2011 r. i były kontynuowane do czerwca 2012 r. Na spotkaniu w dniu 16 listopada 2011 r. dokonano wyboru czterech obszarów problemowych: zdrowie i profilaktyka, system wsparcia – infrastruktura i usługi socjalne, aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych, wzmocnienie integracji międzypokoleniowej. W ramach w/w obszarów zostały utworzone grupy robocze, które podczas warsztatów wypracowały zarys programu. Odpowiedzialnym za proces przygotowania projektu Programu był Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie.

Program ma charakter interdyscyplinarny, a jego wdrażanie wymaga współpracy administracji rządowej i samorządowej oraz wielu partnerów tj.: jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, instytucji naukowych, instytucji oświaty, kultury i edukacji, jednostek służby zdrowia, organizacji społecznych, a także podmiotów zajmujących się aktywizacją zawodową i społeczną.

Celem Wojewódzkiego Programu na Rzecz Osób Starszych jest poprawa jakości życia i funkcjonowania osób starszych oraz rozwój działań na rzecz integracji międzypokoleniowej i udziału osób starszych w życiu społecznym i zawodowym.

W Mieście Lublin w roku 2012 realizowany jest Program Wsparcia i Aktywizacji Seniorów na terenie Miasta Lublin w 2012 roku, przyjęty uchwałą Nr 325/XVII/2012 Rady Miasta Lublin w dniu 19 stycznia 2012 roku. W trakcie opracowywania diagnozy do programu, za grupę szczególnie narażoną na zjawisko wykluczenia społecznego uznano wiek przejścia na emeryturę, czyli 60 lat dla kobiet i 65 lat dla mężczyzn. W związku z bardzo szerokim obszarem planowanych działań, ich realizacja została zapisana w czterech głównych celach:

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

- I. Wyrównywanie szans i zapobieganie wykluczeniu społecznemu seniorów.
- II. Organizacja działań w ramach ochrony zdrowia i profilaktyki zdrowotnej.
- III. Aktywizacja społeczna seniorów.
- IV. Poprawa wizerunku osób starszych.

Koordinacja i monitoring nad realizacją zadań w ramach Programu prowadzone są przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie we współpracy z Pełnomocnikiem Prezydenta Miasta Lublin do Spraw Seniorów oraz Społeczną Radą Seniorów Miasta Lublin.

Na dzień 31.12.2012 r. trwały konsultacje społeczne "Programu Wsparcia i Aktywizacji Seniorów na terenie Miasta Lublin w latach 2013-2015"

Działania podejmowane w Mieście Lublin na rzecz seniorów

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Lublinie w 2012 roku zaplanował liczne inicjatywy skierowane zarówno do środowiska seniorów jak i społeczności lokalnych, wpisujących się w działania:

- aktywność i udział w życiu społecznym osób starszych,
- wzmocnienie integracji międzypokoleniowej.

Założeniem działań środowiskowych organizowanych na rzecz i z udziałem seniorów było czynne uczestnictwo przedstawicieli młodszego pokolenia. Zastosowana metoda pozwoliła na uzyskanie efektu budowania wśród młodych ludzi postaw szacunku i zrozumienia dla osób starszych, umożliwiła wymianę doświadczeń oraz kultywowanie tradycji i obyczajów. Niewątpliwie przyczyniła się również do promocji i wzmocnienia solidarności międzypokoleniowej oraz integracji obu grup społecznych, zgodnie z ideą Europejskiego Roku 2012.

Powyższe działania zawierały się w inicjatywach, które zostały zrealizowane przez poszczególne Filie MOPR.

Na szczególną uwagę zasługuje inicjatywa zorganizowana przez pracowników socjalnych Filii Nr 1, wpisująca się w obszar wzmocniania integracji międzypokoleniowej pn. „**Aktywni seniorzy**”. Działanie zaplanowane zostało na okres od kwietnia do listopada 2012 r. i obejmuje cykl spotkań czwartkowych realizowanych w dzielnicach Miasta Lublin: Kalinowszczyzna, Hajdów, Zadębie, Majdan Tatarski, Bronowice, Kośminek, Majdanek oraz Felin. Adresatami działania są seniorzy, dzieci i młodzież, a także przedstawiciele

społeczności lokalnych. W ramach spotkań czwartkowych zaplanowano między innymi: plenerowe warsztaty integracyjne, działania pn. „Ze spizarni Babuni i Dziadunia”, „Od przedszkola do seniora” oraz „Literatura i sztuka w naszym życiu”. Celem spotkań jest integracja seniorów z osobami młodymi i dziećmi, w trakcie, których odbywa się degustacja kulinarnych przysmaków, przygotowanych przez pracowników Ośrodka, społeczność lokalną i seniorów.

Na uwagę zasługuje również inicjatywa pn. „**Bezpieczny senior**”, w ramach programu prewencyjno – profilaktycznego „Stop oszustom”/ w trakcie przygotowania tego programu seniorzy z PZERII brali czynny udział/ oraz edukacyjno – informacyjnego pn. „Człowiek starszy ofiarą przestępstwa – Metoda na wnuka”. W jej ramach odbyły się spotkania, w trakcie których Seniorzy zapoznali się z m.in. treścią poradnika pt. Jak nie paść ofiarą oszustwa metodą „Na wnuka”.

W dniu 21 września 2012r. odbyła się wieczornica patriotyczna upamiętniająca wydarzenia oraz dzieci – bohaterów Powstania Warszawskiego. W programie znalazły się pieśni z okresu Powstania Warszawskiego, recytacja poezji patriotycznej oraz wspomnienia przy poczęstunku. Celem spotkania będzie integracja międzypokoleniowa, kształtowanie postaw patriotycznych wśród młodych ludzi oraz poczucia dumy z dokonań przodków.

W dniach 24 – 27 września 2012r. odbyły się zawody sportowe seniorzy – młodzież, podczas których odbędą się liczne konkurencje sportowe, a także turniej tenisa stołowego. W zawodach wzięła udział młodzież, seniorzy zamieszkali w dzielnicy Bronowice oraz zachowujący aktywność i ducha sportowej rywalizacji seniorzy reprezentujący inne dzielnice miasta, pozostające w obszarze Filii Nr 2 MOPR w Lublinie.

W dniu 26 września 2012r. - odbyła się III edycja pikniku dla seniorów pt. „Ukłon dla Jesieni” nawiązującego do obchodów Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej. Do uczestnictwa zostali zaproszeni mieszkańcy DPS, mieszkańcy dzielnicy Kośminek i dzielnic przyległych, dzieci oraz młodzież szkół i przedszkoli. Celem organizowanego przedsięwzięcia jest integracja środowiska seniorów ze społecznością lokalną oraz wzmacnianie solidarności międzypokoleniowej.

W dniu 27 września 2012r. odbyło się spotkanie integrujące pokolenia pn. „Od przedszkola do seniora ...”. Adresatami wydarzenia byli uczestnicy Centrum Dziennego Pobytu dla Seniorów oraz dzieci z Przedszkola nr 34 oraz ich babcie i dziadkowie. Program wypełniły występy artystyczne, przewidziany został również poczęstunek oraz drobne upominki dla seniorów, przygotowane przez dzieci.

Tworzenie nowych płaszczyzn wspólnotowych i międzypokoleniowych pozwala na ograniczenie procesu marginalizacji ludzi starszych, zwiększenie udziału seniorów w życiu społecznym oraz umożliwia lepszą integrację międzypokoleniową. Z tego względu pracownicy Filii Nr 4 podjęli następujące działania:

W dniu 15 lutego 2012r. odbyło się wspólne spotkanie karnawałowe dla seniorów i niepełnosprawnych dzieci z Dziennego Ośrodka Adaptacyjnego dla Dzieci Specjalnej Troski przy ul. Poturzyńskiej 1 w Lublinie. W dniu 16 marca 2012r. zostało zorganizowane Spotkanie pn. „**Profilaktyka prozdrowotna**” w ramach którego została omówiona tematyka właściwego odżywiania się, dbania o higienę ciała, aktywnego odpoczynku oraz podstawowe zasady udzielenia pierwszej pomocy. Osoby starsze miały możliwość zmierzenia poziomu cukru we krwi, ciśnienia oraz tętna. Spotkanie odbyło się w siedzibie Dziennego Ośrodka Adaptacyjnego dla Dzieci Specjalnej Troski ul. Poturzyńskiej 1 w Lublinie, w której mieści się również Centrum Dziennego Pobytu dla Seniorów.

W miesiącach: kwiecień i czerwiec 2012r. zorganizowano spotkania seniorów z funkcjonariuszami Komendy Miejskiej Policji w Lublinie pod hasłem: „**Bezpiecznie w domu i na ulicy**”, które odbyły się w siedzibie Dziennego Ośrodka Adaptacyjnego dla Dzieci Specjalnej Troski przy ul. Poturzyńskiej 1 w Lublinie. Celem spotkań było omówienie zagadnień związanych z bezpieczeństwem osób starszych podczas korzystania ze środków komunikacji miejskiej, zachowania ostrożności w kontaktach z nowo poznanymi ludźmi, bezpiecznego korzystania z bankomatów, telefonów komórkowych w miejscach publicznych.

W dniu 3 czerwca 2012r. w dzielnicy Czechów w Lublinie zorganizowano festyn „Łączmy pokolenia” pod nazwą „Dzień radości”. Celem zabawy było wzmocnienie więzi rodzinnych oraz pogłębienie spójności społecznej i terytorialnej.

W miesiącu wrześniu 2012r. zorganizowano działania dla seniorów pod nazwą „**Teatralny wrzesień**” w ramach których seniorzy uczestniczyli w spektaklach przygotowanych przez Filharmonię i teatry lubelskie.

W listopadzie 2012r. odbyło się spotkanie seniorów przy piosence legionowej w siedzibie Dziennego Ośrodka Adaptacyjnego dla Dzieci Specjalnej Troski - ul. Poturzyńskiej 1 w Lublinie.

Pracownicy Filii nr 5 w Lublinie, w dniach 2 oraz 5 kwietnia 2012r. zorganizowali inicjatywy pn. „**Łączymy pokolenia**” oraz „**Więź pokoleń**”. Myślą przewodnią akcji było przeciwdziałanie samotności osób starszych w okresie przedświątecznym oraz przybliżenie relacji międzypokoleniowej w tym szczególnym czasie. Z inicjatywy pracowników Ośrodka oraz przy współpracy z partnerami, dzieci ze Szkoły Podstawowej Nr 40 oraz Gimnazjum Nr 3 w Lublinie odwiedziły 22 środowiska osób starszych, samotnych. Uczniowie przekazali seniorom własnoręcznie przygotowane stroiki i kartki z życzeniami. Spotkaniom towarzyszyła radosna i przyjazna atmosfera. Dzieci zostały uwrażliwione na potrzeby osób starszych, natomiast seniorzy mieli możliwość podzielenia się wrażeniami ze swojej przeszłości oraz ponownie mogli doznać dziecięcego śmiechu w swoim domu.

W dniu 16 czerwca 2012 roku, w celu propagowania więzi międzypokoleniowej i sąsiedzkiej, na osiedlu im. W.Z. Nałkowskich w Lublinie odbył się festyn osiedlowy. Każdy z uczestników mógł znaleźć coś dla siebie: dzieci – konkursy i zabawki dmuchane, młodzież - elementy dyskotekowe, dorośli - chwile na wspólne spotkanie i dyskusje, starsi - na chwile refleksji i prezentację umiejętności wokalnych. Rodziny walczyły także o główne trofeum w „Turnieju rodzin”. Dzięki przychylności sponsorów imprezę uświetniły liczne kulinarne smakołyki.

W dniu 29 czerwca 2012 roku dla mieszkańców dzielnicy „Głusk” zorganizowano „**Dzień sąsiada**”. Impreza kierowana była do wszystkich pokoleń zamieszkujących na terenie dzielnicy – osób w sile wieku, młodych, dzieci, ale także i osób starszych. Założeniem było propagowanie więzi sąsiedzkiej, a więc między zamieszkującymi w pobliskich domostwach osobami w wieku najmłodszym, aż po osoby sędziwe wiekiem. Uczestnicy festynu bawili się przy dźwiękach muzyki płynącej z instrumentów, przekazywali sobie liczne informacje. Dodatkowo, dla wzmocnienia sił, osoby uczestniczące w spotkaniu miały możliwość

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

posilenia się słodyczami oraz daniami gorącymi. Impreza odbyła się w malowniczych ogrodach Parafii Rzymsko-Katolickiej p.w. Św. Jakuba Apostoła.

Centrum Aktywizacji i Rozwoju Seniorów oprócz działań, które zostały omówione na wstępie niniejszego opracowania, zrealizował szereg projektów nt.: „**Współpraca ze środowiskiem lokalnym - integracja międzypokoleniowa**”. W ramach podejmowanych inicjatyw CAiRS realizował przedsięwzięcia dla środowiska lokalnego oraz w stałej współpracy z licznymi zaprzyjaźnionymi instytucjami takimi jak: Szkoły Podstawowe, Gimnazja, Kluby Osiedlowe, Domy Kultury, Świetlice. Współpracował również z lokalnymi artystami, poetami, zespołami ludowymi, osobami propagującymi zdrowy styl życia oraz osobami otwartymi na dzielenie się własnym doświadczeniem, poglądami i pomysłami na dobre, zdrowe, ciekawe i aktywne życie. W roku 2012 realizował między innymi projekt "Międzypokoleniowe muzykowanie", którego celem jest integracja pokoleń poprzez śpiew, muzykowanie, wspólne koncerty muzyczne.

Ponadto Centrum w sposób ciągły realizuje tematyczne międzypokoleniowe spotkania, takie jak: prezentacje Seniorów dla dzieci (np. Jasełka, muzykowanie Seniorów dla dzieci), przedstawienia, występy artystyczne, wystawy dzieci, młodzieży i studentów dla Seniorów (np.: z okazji dnia Babci i Dziadka, z okazji święta Odzyskania Niepodległości przez Polskę, wystawa prac plastycznych, spektakle słowno-muzyczne).

Kolejnym elementem szeregu realizowanych w Lublinie działań na rzecz budowania systemu oparcia społecznego dla seniorów oraz łączenia pokoleń w ramach Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej była organizacja Lubelskich Dni Seniora w terminie od 21 do 28 września 2012r., pod hasłem Seniorzy dla Lublina - Lublin dla Seniorów. Uroczystości rozpoczęły się w dniu 21 września 2012 r. o godz. 14.00, od symbolicznego przekazania kluczy do miasta przez Prezydenta Miasta Lublin na ręce przedstawicieli Seniorów. W ten sposób Seniorzy stali się prawowitymi gospodarzami Lublina na cały czas trwania obchodów Dni Seniora. W trakcie obchodów Lubelskich Dni Seniora w całym mieście odbywały się różnorodne wydarzenia skierowane do osób w wieku starszym, instytucje zajmujące się różnymi sferami życia – edukacją, kulturą, sportem, medycyną, turystyką, rekreacją - otworzyły się na seniorów i na działania międzypokoleniowe. Zorganizowano liczne festyny, specjalnie w tej okazji zorganizowano dla seniorów koncerty, wykłady i spotkania i ze specjalistami z wielu dziedzin nauki i nie tylko.

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

Na zaproszenie organizatorów Obchodów odpowiedziało i aktywnie uczestniczyło około 150 organizacji i instytucji z różnymi bardzo ciekawymi wydarzeniami min: placówki edukacyjne od przedszkoli po uczelnie wyższe; domy kultury, inne instytucje kulturalne, zakłady opieki zdrowotnej, instytucje pomocy społecznej, organizacje pozarządowe, prywatne zakłady usługowe itd.

W trakcie obchodów, w Galerii Ratusz, nastąpiło uroczyste otwarcie wystawy fotograficznej, poświęconej seniorom. W trakcie uroczystości, na scenie wystąpiły między innymi przedszkolaki, uczniowie lubelskich szkół, seniorzy. Rozstrzygnięte zostały konkursy, zaprezentowały się osoby i instytucje działające na rzecz seniorów i łączności pokoleń w naszym mieście. Gwiazdami imprezy byli Dariusz Tokarzewski i Andrzej Rybiński. W tym samym czasie w Ratuszu i Trybunale Koronnym odbyły się wykłady i prelekcje o ciekawych i ważnych dla seniorów tematach.

W dniu 28 września Seniorzy zwrócili Panu Krzysztofowi Żukowi Prezydentowi Miasta Lublin klucz do miasta i podziękowali za organizację Lubelskich Dni Seniora.

Impreza otwarta dla mieszkańców miasta zakończyła Lubelskie Dni Seniora.

W trakcie obchodów Lubelskich Dni Seniora, został rozstrzygnięty konkurs, którego inicjatorem była Społeczna Rada Seniorów. Rada, we współpracy z Prezydentem Miasta, podjęła się zorganizowania akcji "Miejsca Przyjazne Seniorom". W bieżącym roku odbyła się jej pierwsza edycja. Jest ona kolejnym z działań na rzecz poprawy sytuacji społecznej osób starszych oraz budowania pozytywnego wizerunku starości. Celem akcji, jest wyróżnienie oraz promowanie specjalnym certyfikatem takich miejsc w Lublinie, które z uwagi na oferowane usługi, stosowane rabaty i promocje oraz dostępność architektoniczną, wychodzą naprzeciw oczekiwaniom osób starszych. Kapituła Konkursu przyznała Certyfikaty 26. instytucjom, prowadzącym różne formy działalności, które odpowiadają na potrzeby starszych mieszkańców naszego miasta poprzez dostosowanie swojej architektury oraz oferowanie produktów, usług, zniżek skierowanych do tej grupy. Wśród wyróżnionych znalazły się instytucje i miejsca, w których osoby starsze czują się miło, swobodnie i są godnie traktowane. Wśród wyróżnionych znalazły się m.in.: placówki edukacyjne, biblioteki, teatry, domy i instytucje kultury, ale także kwiaciarnia, kawiarnia, zakład opieki medycznej i Biuro Obsługi

Mieszkańców Urzędu Miasta Lublin, organizacje pozarządowe. W latach następnych władze miasta planują kolejne edycje przedstawionej inicjatywy.

Uhonorowaniem przedstawionych powyżej licznych działań, stało się zdobycie przez Miasto Lublin, zaszczytnego pierwszego miejsca w wojewódzkim Konkursie „Gmina przyjazna Seniorom” a 5 osób zostało uhonorowane zaszczytnym tytułem „Animator Seniora” w tym również byli seniorzy.

W dniu 22 listopada 2012 roku, podczas Konferencji pt. „Solidarność międzypokoleniowa”, Miasto Lublin zdobyło zaszczytne pierwsze miejsce we wspomnianym konkursie. Konkurs został zorganizowany przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Lublinie w ramach obchodów Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej.

Miasto Lublin zostało uznane „Gminą przyjazną Seniorom” za stały i systematyczny rozwój systemu wsparcia dla osób starszych, jak również za organizowanie licznych inicjatyw mających na celu wzmacnianie aktywności społecznej oraz propagowanie idei integracji i solidarności międzypokoleniowej.

W dniu 10 grudnia 2012 odbyła się uroczysta Gala podsumowująca obchody Europejskiego Roku Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej 2012, a jednocześnie była to okazja do podsumowania działań realizowanych przez Miasto Lublin w ramach Programu Wsparcia i Aktywizacji Seniorów na terenie Miasta Lublin w 2012 roku. Gala była okazją do wyróżnienia osób szczególnie zaangażowanych w działania na rzecz i z udziałem seniorów.

Dalsze plany Miasta w zakresie działań na rzecz osób starszych

W dniu 20 grudnia 2012 roku zostały zakończone konsultacje społeczne projektu programu Wsparcia i Aktywizacji Seniorów na terenie Miasta Lublin w latach 2013 - 2015. Jest on zaplanowany, jako kontynuacja obecnie realizowanego Programu.

Na następne lata planowana jest również stała rozbudowa szeroko rozumianego systemu wsparcia dla seniorów.

Projekt „Aktywny senior – najlepszy rzecznik swoich społeczności” jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w ramach Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012-2013

Ciekawym projektem jest także realizowana w 2012 roku inicjatywa fundacji „tu obok”, pod tytułem „Wolontariusz kultury plus”, adresowana do osób dojrzałych i zakładająca, że uczestnicy w wieku 50+ będą stanowili większość grupy. Do udziału zaproszono także osoby młodsze, stąd w nazwie projektu jest „plus”, a nie np. „dla Seniorów”. Projekt Wolontariusz Kultury plus miał za zadanie ułatwiać dostęp do kultury przez kierowane do konkretnych osób informacji o różnorodnych ciekawych wydarzeniach kulturalnych. Istnieje duża potrzeba wspierania aktywności i interaktywności społecznej, artystycznej i intelektualnej uczestników oraz zapobiegania wykluczaniu części mieszkańców Lublina z uczestnictwa w szeroko pojętej kulturze. Beneficjenci projektu to certyfikowani wolontariusze z jednej strony mogący pełnić rolę liderów grup nieformalnych, działających w swoim środowisku lokalnym, z drugiej strony stanowiący grupę, która zna się i wzajemnie wspiera w działaniach. Informacji o projekcie udzieliła Pani Prezes Fundacji Marta Kurowska, która podkreśliła, że efektem trwałym działania jest tworzenie bazy Wolontariuszy Kultury plus, monitorowanie dalszej aktywności wolontariuszy, wspieranie ich w podejmowanych działaniach, tworzenie przyjaznej platformy wymiany pomysłów i dobrych praktyk.

*Opracowała: Edyta Długosz-Mazur
Lublin 2012*

Materiały źródłowe:

1. Wojewódzki Program na rzecz osób Starszych, 2012 (opracowany dla województwa lubelskiego).
2. Program Wsparcia i Aktywizacji Seniorów na terenie Miasta Lublin w 2012 roku, przyjęty uchwałą Nr 325/XVII/2012 Rady Miasta Lublin w dniu 19 stycznia 2012 roku.
3. Dane Głównego Urzędu Statystycznego, 2010.